

Handledning

Koll på lagen Junior

Handledning till utbildningsmaterial om
lagar och rättigheter för barn och unga!

Byrån mot diskriminering i Östergötland

© 2025

Materialet är framtaget inom projektet Koll på lagen junior med stöd av Allmänna arvsfonden (2024-2026)

Projektgrupp

Ellen Törnwall och Sofia Appelgren

Juridisk granskning

Pranvera Bahtiri

Utgivare

Byrån mot diskriminering i Östergötland

Hemsida

Mer information och material [🔗 kollpallagen.se](https://kollpallagen.se)

Mer om byrån [🔗 diskriminering.se](https://diskriminering.se)

Innehåll

Om utbildningsmaterialet 4

- Målgrupp..... 4
- Utskrifter och presentation..... 5
- Översikt av övningar..... 5
- Koppling till läroplan..... 6

Tema: Vad är en lag? 9

- Junior berättar: Vad är en lag?..... 10
- Lagboken..... 11
- Loppa: Olagligt eller inte?..... 12
- Kortspel..... 13
- Film: Tystnad..... 14
- Fall: Fast i trädet..... 18
- Fall: Inlåst av läraren..... 20

Tema: Barns rättigheter 23

- Junior berättar: Barnkonventionen..... 24
- Barnkonventionen - gissa rättigheten!..... 25
- Barnkonventionen - vad är viktigast?..... 27
- Fall: Retad i skolan..... 29
- Fall: Det trasiga skåpet..... 31

Tema: Kränkningar 33

- Junior berättar: Diskriminering..... 34
- Loppa: Diskriminering..... 35
- Härmtåget..... 36
- Film: Makt..... 38
- Heta stolen: Gruppträck..... 42
- Fall: Misstänkt på bussen..... 43
- Fall: Bilder i omklädningsrummet..... 45

Om utbildningsmaterialet

I Koll på lagen junior får barn lära sig om vad som är olagligt och hur en kan agera om en utsätts för ett brott eller andra kränkningar, men även vilka skyldigheter en har inför lagen. Med kunskap om vad som står i lagen och vilka rättigheter en har blir det lättare att identifiera när lagar potentiellt bryts eller rättigheter tas ifrån en.

Koll på lagen junior innehåller filmer, loppor, kortspel, fall och övningar för skolor och fritidsverksamheter. Genom materialet får barn lära sig att tillämpa lagen på olika scenarion utifrån situationer de kan möta i sin vardag. Det kan handla om lagar i skolan, i hemmet, på nätet och på fritiden.

Den här handledningen ska ge inspiration till hur du kan använda materialet från Koll på lagen junior i till exempel undervisningen, i fritidsverksamheter eller i andra sammanhang där du möter barn. Utbildningsmaterialet är framtaget tillsammans med barn och personal på skolor och fritidsgårdar i Östergötland.

Målgrupp

Koll på lagen junior riktar sig till barn 6–12 år, där de flesta övningar går att anpassa utifrån barnens förutsättningar och förkunskaper.

Alla övningar kanske inte passar alla barn. Du känner din målgrupp bäst så välj de frågor och metoder som passar din grupp.

Fortsättning på nästa sida

Om utbildningsmaterialet

Utskrifter och presentation

I handledningen hänvisar vi till olika bilagor och utskrifter. Allt material och alla bilagor för utskrift finns även på vår hemsida kollpålagen.se.

[Länk till utskrifter](#)

Till handledningen finns en presentation som innehåller alla övningar i materialet.

[Länk till presentation](#)

Junior!

Översikt av övningar i handledningen

Utbildningsmaterialet är uppdelat i tre teman. Teman och övningarna måste inte göras i kronologisk ordning, men vi rekommenderar att börja med "Vad är en lag?" om ni aldrig pratat om lagar tidigare.

Varje tema inleds med ett brev från **Junior**, som introducerar barnen till de ämnen som lyfts i övningarna. Junior återkommer i materialet med faktarutor och uppdrag till barnen.

Tema	Vad är en lag?	Barns rättigheter	Kränkningar
Introduktion	Brev från Junior: vad är en lag? Lagboken Loppa - olagligt / lagligt Kortspel	Brev från Junior: barnkonventionen Rita / visa rättigheten	Brev från Junior: diskriminering Loppa - diskriminering Härmtåget
Fördjupning	Film: Tystnad Fall: Inlåst av läraren Fall: Fast i trädet	Vad är viktigast? Fall: Retad i skolan Fall: Det trasiga skåpet	Film: Makt Heta stolen: Gruppträck Fall: Misstänkt på bussen Fall: Bilder i omklädningsrummet

Fortsättning på nästa sida →

Koppling till läroplanen Lgr22

I Lgr22 finns olika mål uppställda för skolans verksamhet i allmänhet och ämnesspecifika mål i synnerhet. I Koll på lagen junior berör vi målen kopplat till skolans arbete med normer och värden men även till vissa ämnesspecifika mål inom samhällskunskap och svenska.

På kommande sidor finns några exempel på mål från Lgr22 som är relevanta för materialet, men självklart kan övningarna vara relevant även för fler ämnen! Du som pedagog har säkert fler kreativa idéer på hur materialet kan användas i dina ämnen!

Skolans mål

Normer och värden

Skolans mål är att varje elev:

- kan göra och uttrycka medvetna etiska ställningstaganden grundade på kunskaper om mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar samt personliga erfarenheter,
- respekterar andra människors egenvärde samt deras kroppsliga och personliga integritet,
- tar avstånd från att människor utsätts för våld, förtryck, diskriminering och kränkande behandling samt medverkar till att hjälpa andra människor,
- kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen, och
- visar respekt för och omsorg om såväl närmiljön som miljön i ett vidare perspektiv.

Skolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola:

- kan använda sig av ett kritiskt tänkande och självständigt formulera ståndpunkter grundade på kunskaper och etiska överväganden,
- kan samspela i möten med andra människor utifrån kunskap om likheter och olikheter i livsvillkor, kultur, språk, religion och historia,
- har fått kunskaper om samhällets lagar och normer, mänskliga rättigheter och demokratiska värderingar i skolan och i samhället,

Samhällskunskap

Förskoleklass

Natur, teknik och samhälle

- Barnets rättigheter i enlighet med konventionen om barnets rättigheter (barnkonventionen).
- Normer och regler i elevernas vardag, till exempel i lekar och spel, och varför regler kan behövas.

Samhällsorienterande ämnen åk 1–3

Att leva tillsammans

- Samtal om och reflektion över normer och regler i elevens livsmiljöer, däribland i skolan och i digitala miljöer.
- Samtal om och reflektion över moraliska frågor och livsfrågor med betydelse för eleven, till exempel kamratskap, könsroller och döden

Samhällskunskap åk 4–6

Individer och gemenskaper

- Sociala roller och normer i olika sammanhang, till exempel inom familjen och i vänskapsrelationer. Könsroller, jämställdhet och sexualitet.
- Sociala skyddsnät för barn i olika livssituationer, i skolan och i samhället.

Rättigheter och rättsskipning

- Samhällets behov av lagstiftning samt några olika lagar och påföljder. Kriminalitet och möjliga konsekvenser för individ och samhälle.
- De mänskliga rättigheterna och deras betydelse, inklusive barnets rättigheter i enlighet med barnkonventionen. Principen om likabehandling, inklusive skydd mot diskriminering.

Information och kommunikation

- Hur digitala och andra medier kan användas ansvarsfullt utifrån sociala, etiska och rättsliga aspekter.

Svenska

Svenska årskurs 4–6

Läsa och skriva

- Resonemang om texter med koppling till sammanhang inom och utanför texten samt till den egna läsupplevelsen.

Tala, lyssna och samtala

- Olika former av samtal. Att lyssna aktivt, ställa frågor, uttrycka tankar och känslor samt resonera och argumentera i olika samtalssituationer och i samband med demokratiska beslutsprocesser.

Vad är en lag?

Temat innehåller övningar som handlar om vad en lag är, vad som kan vara olagligt eller inte och övningar där barnen får reflektera över lagar som de kan möta i sin vardag. Syftet med övningarna är att skapa nyfikenhet och kunskap kring lagar och rättigheter.

 [Länk till presentation](#)

Övningar

- 1 Junior berättar: Vad är en lag?
- 2 Lagboken
- 3 Loppa: Olagligt eller inte?
- 4 Kortspel
- 5 Film: Tystnad
- 6 Fall: Fast i trädet
- 7 Fall: Inlåst av läraren

Tema: Vad är en lag?

1. Junior berättar: Vad är en lag?

Introducera barnen till vad en lag är genom att läsa upp brevet eller skriv ut så de kan läsa själva. Efteråt kan ni gå vidare till att göra en loppa eller göra er egna lagbok.

 Skriv ut brevet

Jag heter Junior och jag har fått ett uppdrag – jag ska få ”Koll på lagen”! Och jag har hört att du också ska vara med! Jag ska berätta var uppdraget kom ifrån. Igår träffade jag min kompis Noah och han bar på en stor bok! Han sade att det var en lagbok som innehåller Sveriges lagar.

Vet du vad en lag är? När jag frågade Noah sa han ”Det är sånt som är förbjudet i hela landet”. Alltså, det är regler som säger vad en får och inte får göra. Reglerna kallas för lagar och de bestämmer vad som lagligt och olagligt.

Jag fick kolla lite i Noahs bok, men det var fullt med svåra ord och den hade nästan 5000 sidor! Jag kommer inte orka läsa hela den boken! Hur ska jag då kunna veta vad som är lagligt och olagligt? Noah är jättesnabb på att läsa, men inte ens han har läst hela boken! Noah sa till mig, ”du får i uppdrag att hitta andra sätt att lära dig om lagen – du ska få koll på lagen”.

Jag tycker det låter spännande men jag känner att jag behöver hjälp. Jag tänkte fråga om du kan hjälpa mig så vi slipper läsa 5000 sidor!?

2. Lagboken – skapa er egna lagbok

Vill ni jobba med Koll på lagen som ett projekt under längre tid, så kan ni använda er av "Vår lagbok" som en röd tråd. Syftet med "Vår lagbok" är att barnen ska få en egen lagbok att återkomma till där olika lagar som de möter i sin vardag finns enkelt sammanfattade av barnen själva på olika "lagsidor".

Samla alla lagsidor i en pärm som successivt fylls på mer nya lagar. På så sätt får barnen sätta sina egna ord på vad lagen betyder!

Lagboken blir ett sätt att ytterligare tillgängliggöra vardagsjuridik för barnen och få lagar att kännas relevanta för dem.

Instruktion

Skriv ut bilagorna till lagboken: försättsblad, lagsida och diplom.

 [Länk till utskrift](#)

- 1 Försättsblad:** Börja med att låta barnen färglägga sin egna framsida till lagboken.
- 2 Lagsida:** Reflektera tillsammans över en av de lagar ni pratat om. Låt barnen fylla i bilagan genom att sammanfatta lagen med egna ord och bilder. Vill ni ha stöd och exempel på vad lagen betyder kan ni läsa mer på kollpalagen.se/kunskapsbank/lagar/
- 3 Diplom:** Sätt ett mål för hur många lagar ni ska gå igenom. När ni fyllt er lagbok, belöna barnen med ett diplom som intygar att de nu har koll på lagen!

3. Loppa – Olagligt eller inte?

Övningen handlar om att barnen ska börja reflektera över vad som är olagligt eller inte olagligt.

Förberedelse

Skriv ut och vik lopporna ”Loppa (lite lättare)” och ”Loppa (lite svårare)”, välj den som passar din målgrupp. Skriv ut bilaga ”tumme upp och ner” ifall ni vill göra lopporna i helklass.

 [Länk till Loppa \(lite lättare\)](#)

 [Länk till Loppa \(lite svårare\)](#)

 [Länk till tumme upp/ner](#)

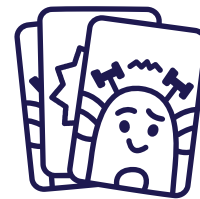
Lös fallen! Lopporna kan användas på olika sätt...

I par. Dela in barnen i par och låt dem turas om att läsa frågorna i loppan till varandra.

I helklass. Gör loppan tillsammans i klassen:

1. Skriv ut lopporna och tumme upp/ner
2. Låt barnen färglägga tummarna, fråga gärna vilken färg de tror är lagligt/olagligt.
3. Läs upp frågorna från loppan och låt barnen ta ställning till om de tror det är olagligt (tumme ner) eller lagligt (tumme upp).

4. Kortspel (alt. heta stolen)

Lös fallen och lär er om lagarna! Det här är ett förslag på hur ni kan använda kortspelet "Koll på lagen junior" i samtal med barn. Syftet är att komma igång och diskutera lagar genom att lösa fall.

Material

Kortspelet - kontakta oss via info@diskriminering.se om ni är intresserade av det fysiska materialet. Kortspelet finns också digitalt om ni vill skriva ut på egen hand, se länk nedan.

 [Länk till utskrift](#)

Instruktioner

Kortspelet kan användas på olika sätt, här ges två alternativ:

Alternativ 1: Spela spelet i mindre grupper

1. Dela in er i mindre grupper (ca 4 per grupp). Dela ut ett kortspel per grupp.
2. Förklara reglerna (se bilaga).
3. Efter barnen spelat spelet kan ni samlas i helgrupp reflektera tillsammans:
  - a. Var det svårt? Fanns det någon lag som ni inte visste om innan?
  - b. Vad skulle du göra om du blev utsatt för något olagligt?

Alternativ 2: Helgrupp – Heta stolen

1. Sätt er i en ring, se till att det finns en extra stol.
2. Plocka ut specialkortet "Fall" och "Fråga" från spelet. Blanda korten och läs upp ett kort i taget.
  - a. Vid "Fall" ska barnen gissa om det som står är lagligt eller olagligt. Om de tror att det är lagligt får de byta plats och om de tror att de är olagligt får de sitta kvar. Ställ följdfrågor om hur de tänkte, varför de bytte plats eller varför de satt kvar?
  - b. Vid "Fråga" kan ni låta barnen svara fritt eller köra en runda så alla får chans att svara.

5. Film: Tystnad

Att ha hemligheter kan vara spännande. Men vissa hemligheter kan kännas jobbiga att hålla tyst om och att inte få berätta. Det kan vara när någon sagt något eller gjort något som inte är okej, eller till och med gjort något olagligt.

I filmen får vi träffa kompisarna David och Adam. De är på väg hem från fritidsgården när de träffar deras fotbollstränare Hussein. Hussein vill att David och Adam ska hjälpa honom med några saker, men säger att de inte får berätta för någon.

Filmen lyfter frågor om **tystnadskultur, lojalitet, ålder för straffmyndighet och kriminalitet bland unga.**

Inledande reflektion – bra och dåliga hemligheter

Innan ni ser filmen kan ni inleda med att prata om bra och dåliga hemligheter, ge några exempel:

- En **bra hemlighet** är när en är tyst om en födelsedagspresent som någon ska få.
- En **dålig hemlighet** är något en mår dåligt över, till exempel att en är tyst för att någon i skolan har sagt dumma saker och sagt att du inte får berätta för någon.

Låt barnen prata två och två och kom på exempel på en bra och en dålig hemlighet.

Tema: Vad är en lag?

 [Se filmen](#)

Diskutera/reflektera

- Vad händer i filmen?
- Varför bjuder Hussein (tränaren) på mat?
- Hussein ber Adam och David att ta väskan till Sulle.
  - Varför tror du David säger ja?
  - Vad tror du Adam säger att han inte vill?
- Vad tror ni att Adam kommer att göra - berätta eller hålla tyst? Varför?
- Fritidsledaren verkar oroad, vad tycker du hon ska göra?
- Är det något i filmen som ni tror är olagligt?

Vad säger lagen?

Flera lagar kan bli aktuella i filmen, men två som blir extra tydliga är medhjälp och utnyttjande av minderåriga. Här beskriver vi lite kort vad lagarna betyder.

1. Medhjälp till brott

Det är olagligt att hjälpa någon göra något olagligt, det kallas medhjälp. Det kan till exempel vara att spana, det vill säga hålla utkik efter någon och sen ge information till den som ska begå brottet. Det kan också vara medhjälp genom att flytta väskan, även om de inte vet vad som är i väskan.

2. Använda barn i brottslig verksamhet

Det är tyvärr vanligt att kriminella använder barn till att genomföra brott, för att barnen inte kan dömas till straff, eller får lägre straff än vuxna. Men det är olagligt att göra så. Ofta tar vuxna kontakt med barn via chattar och sociala medier.

I filmen kan det vara olagligt om Hussein använder David och Adam till att hjälpa honom begå brott, till exempel genom att flytta väskan.

3. Socialtjänstlagen & Offentlighet- och sekretesslagen

Vad händer om Adam berättar för fritidsledaren?

Det är två saker fritidsledaren måste tänka på 1. Tystnadsplikt och 2. Anmälningsskyldighet.

1. **Tystnadsplikt** betyder att fritidsledaren (enligt offentlighet- och sekretesslagen) inte får prata med andra om sånt som barnen berättat.
2. **Anmälningsskyldighet:** dt finns ett undantag, om fritidsledaren är orolig för barnets säkerhet så är den skyldig att anmäla det (enligt Socialtjänstlagen). Anmälningsskyldigheten går före tystnadsplikten!

Fortsättning på nästa sida →

Tema: Vad är en lag?

Diskutera/reflektera

- David säger att han hört att man inte kan åka dit om man är under 15. Vad menar han med det?
- Vad händer när barn under 15 gör något olagligt?
- Adam förstår att han kanske gjort något fel när han var med och spanade efter Sulle. Vad kan man göra om man tror att man gjort något olagligt?
- Varför tror du barn gör olagliga saker?
- Hur kan du hjälpa en person som har en hemlighet som den mår dåligt av och inte vågar prata om?

Junior berättar: Vad händer när barn under 15 år begår brott?

Introducera barnen till fallet genom att prata om vad en domstol är. Läs upp faktarutan från Junior.

I lagen står det att du blir straffmyndig när du fyller 15 år, det betyder att barn under 15 år inte kan dömas till straff i domstolen, men Polisen kan fortfarande utreda det som hänt.

Om ett barn misstänks ha begått ett brott ska Socialtjänsten och vårdnadshavare informeras. Polisen skickar då en underrättelse (information) till Socialtjänsten. Vårdnadshavare kontaktas *inte* om polisen/socialtjänsten tror att det kommer hindra utredningen

Vad gör Socialtjänsten sen?

Socialtjänsten utreder och ska sen se till att barnet får rätt stöd. Det kan handla om samtal, stöd till familjen eller andra aktiviteter för att hjälpa barnet på rätt väg. Utredningen får inte ta mer än fyra månader.

Kan ett fall ändå hamna i domstolen?

Vid allvarliga brott kan domstolen pröva om det misstänkta barnet är skyldig och gjort brottet eller inte. Det fungerar ungefär som en rättegång, men barnet kan inte dömas till något straff.

Måla och reflektera

Avsluta med att låta barnen färglägga målarbladet till filmen. Medan de färglägger får de tid att reflektera över diskussionerna ni haft.

Ladda ner målarblad

Rapport: Riskfaktorer för att rekryteras in i kriminalitet

En viktig grund för filmen "Tystnad" har varit vittnesmål från barn som deltagit i projektet, tillsammans med rapporter och forskning om ungas väg in i kriminalitet. Brottsförebyggande rådet (Brå) beskriver i rapporten "Barn och unga i kriminella nätverk" (Brå, 2023) hur rekryteringen av barn går till och hur dessa nätverk är organiserade. Utifrån detta har vi sammanfattat de främsta riskfaktorerna som ökar risken för att barn dras in i kriminella sammanhang i fyra övergripande punkter:

- **Att redan utföra mindre brott tillsammans med jämnåriga**, till exempel småbrott som att snatta och skadegörelse, som normaliserar kriminalitet.
- **Synlighet i närområdet och sociala miljöer präglade av kriminalitet**. I rapporten lyfts att personer har koll på vilka barn som ofta är ensamma, till exempel i lekparken, går själva på väg till och från skola/aktiviteter. Barnen blir "lätta byten" för de kriminella gängen.
- **Relationer till redan involverade personer**, det kan vara tonåringar, äldre unga eller vuxna som barnen redan har förtroende för, till exempel tränare, äldre syskon eller någon äldre på skolan.
- **Exponering för kriminella normer och kultur** via sociala medier och populärkultur, kan bidra till att normalisera och glorifiera en kriminell livsstil.

Den här listan med riskfaktorer är inget facit på hur rekrytering går till. Bara för att du känner igen dig i alla punkter betyder det inte att du automatiskt kommer hamna i kriminalitet. Och även om inget stämmer in på dig, kan du ändå bli utsatt för rekryteringsförsök eller hamna i kriminalitet. Det här handlar om att visa vilka risker som kan finnas, inte att peka ut någon eller ge ett facit på hur rekrytering går till.

Rapporten lyfter även att pojkar i åldrarna 12-15 är mest utsatta men viktigt att veta är att alla riskerar att utsättas för rekryteringsförsök. Ibland sker rekrytering på mindre än en dag, så det kan gå fort, och det är inte alltid barnen förstår att det är en rekrytering som sker. De kan tro att de bara är snälla och hjälper någon eller att någon annan bara är snäll och hjälper dem, men i själva verket har de satts i någon form av skuld till någon som är del av ett kriminellt nätverk och blivit rekryterade. Läs gärna mer i rapporten.

Källa: Brottsförebyggande rådet (2023) Rapport 2023:13. Barn och unga i kriminella nätverk. En studie av inträde, brott, villkor och utträde.

6. Fall: Fast i trädet

Ett barn tvingas klättra upp i ett träd, är det olagligt? Övningen finns även på hemsidan där ni kan lyssna på fallet och gå igenom diskussionsfrågorna.

 [Länk till övning](#)

Fallet

Rafael var på väg hem från skolan och gick förbi en lekpark. Då såg han några äldre barn som tvingade honom att gå upp i ett träd. De viftade med armarna så Rafael blev lite rädd.

Sen kom det förbi någon med en hund. Då blev de äldre barnen rädda och sprang iväg. Då vågade Rafael gå ner.

Diskutera/reflektera

- Varför gör de äldre eleverna så mot Rafael?
- Rafael fick sitta i trädet i 10 minuter innan han kunde klättra ner, är det olagligt?

Lagen och riktiga fall

I berättelsen om Rafael är det två lagar som är aktuella:

1. Olaga frihetsberövande: Olaga frihetsberövande betyder att någon utan tillåtelse håller en annan person fången eller hindrar den från att gå från en plats. Det kan till exempel vara att hålla någon inlåst i ett rum.

Vad är olaga frihetsberövande i fallet om Rafael?

Rafael blev tvingad att sitta i trädet och hindras från att komma ner.

2. Olaga hot: Olaga hot betyder att hota en person så den blir rädd för sitt liv, sin säkerhet eller att någon ska förstöra ens saker. Det kan vara att hota någon med vapen, eller hota om att skada den andra personen (misshandel). Hotet måste vara att man gör något olagligt mot den andra.

Vad är olaga hot i fallet?

Rafael vågade inte klättra ner för trädet när de äldre barnen hotade med att slå honom. Att slå någon är olagligt (misshandel) och därför är det olagligt att hota om det.

Fortsättning på nästa sida

Tema: Vad är en lag?

Riktiga fallet

Fallet om Rafael bygger på ett riktigt fall som handlade om en åttaårig pojke som var ute och cyklade. Pojken blev stoppad av fyra äldre pojkar som drog av honom från cykeln och satte honom i ett träd där han fick sitta i fem till sex minuter.

De äldre pojkarna vaktade honom så att han inte kunde klättra ned. Pojken fick brottsskadeersättning för kränkning med 10 000 kronor.

Källa: Brottsoffermyndigheten, ärende 897/2011

Diskutera/reflektera

De äldre pojkarna som gav sig på den yngre pojken var en grupp på fyra personer.

- Tror du att de hade vågat göra samma sak om de inte haft sina kompisar med sig? Varför/varför inte?

Du är med några kompisar, en av kompisarna vill bråka med några andra barn och säger ”kom vi slår”.

- Vad kan du göra för att visa att du inte vill vara med?
- Du tror att det är fler som inte vill vara med, men som inte vågar säga något. Hur kan du göra för att få de andra i gruppen att våga säga vad de tycker?

Rita och reflektera

Avsluta med att låta barnen färglägga målarbladet till fallet.

Medan de färglägger får de tid att reflektera över diskussionerna ni haft.

Ladda ner målarblad

7. Fall: Inlåst av läraren

En lärare låser in sig med några elever i ett rum, eleverna försöker komma ut men läraren stoppar dem. Gör läraren något olagligt? Övningen finns även på följande länk där ni kan lyssna på fallet och gå igenom diskussionsfrågorna.

 [Länk till övning](#)

Junior berättar: Vad är en domstol?

Introducera barnen till fallet genom att prata om vad en domstol är. Läs upp faktarutan från Junior.

I Sverige är det domstolen som bestämmer om en person gjort något olagligt eller inte. Domstolen bestämmer också vilket straff den som är skyldig ska få. När en domstol ska bestämma om en person gjort något olagligt så börjar den med att lyssna på de olika sidornas berättelser.

I det här fallet ska du få ta del av två olika berättelser om vad som hände när en lärare låste in elever i ett omklädningsrum. Du ska få ta del av elevernas berättelse och lärarens berättelse. Efter berättelserna får ni fundera på vad ni tror domstolen bestämde, gjorde läraren något olagligt?

Fallet del 1: Elevernas berättelse

Alina är elev i årskurs 4, och berättar för domstolen:

Vi var ute och spelade basket på idrottslektionen. Idrottsläraren har varit elak, och sagt elaka saker och är väldigt orättvis. Efter lektionen stängde läraren in mig och mina två kompisar i omklädningsrummet och säger att vi måste duscha. Jag hade inte varit med på basketen och ville inte duscha. När jag försökte gå ut tog läraren tag i min arm så hårt att det gjorde ont och blev märken på handleden.

När jag kom hem så berättade jag för mina föräldrar och de anmälde läraren till polisen.

Fortsättning på nästa sida

Tema: Vad är en lag?

Fallet del 2: Lärarens berättelse

Idrottsläraren berättar för domstolen:

Vi hade idrottslektion och var ute och spelade basket. Under lektionen sitter tre elever på sidan av planen. De börjar bråka och kastar grus och små stenar på varandra. En av eleverna kastar också en sten mot mig. En av eleverna blir väldigt arg. Och för att inte någon ska skada sig så tar jag med mig de andra två eleverna och stänger in dom i ett omklädningsrum. Utanför hör jag att eleven skriker och sparkar, så jag vågar inte släppa ut eleverna.

Diskutera/reflektera

- När ni nu har tagit del av båda berättelserna, tror ni att läraren hade rätt att låsa in eleverna?
- Eleverna och läraren berättar vad de upplevt hände, hur kan berättelserna då vara så olika?

Lagen och riktiga fallet

Fallet är inspirerat av en verklig händelse. Barnens föräldrar anmälde läraren till polisen, som gick vidare och började utreda om läraren gjort något olagligt. Polisen tyckte att läraren brutit mot en lag som heter...

1. Olaga frihetsberövande: att begränsa någons frihet genom att stänga in personen, eller att föra bort personen. Det kan handla om att:

- Hålla någon inlåst i ett rum
- Binda någons händer
- Hindra personen från att använda telefonen
- Ta någons nycklar och låsa dörren.

Men det kan också vara andra saker, som till exempel ta någons handduk så den inte vågar gå ut ur duschen. Eftersom det här gäller mellan elever och lärare så har domstolen också tittat på Skollagen.

2. Skollagen: i skollagen står det bland annat att lärare får säga och göra vissa saker för att skapa trygghet och lugn i klassrummet. Det kan till exempel vara:

- Att rycka tag i en elev som håller på att göra sig illa, till exempel bränna sig på en eld.
- Att låsa in elever för att skydda dem från något farligt.
- Att säga att elever måste gå in i olika rum för att lugna elever som bråkar med varandra.

Fortsättning på nästa sida →

Tema: Vad är en lag?

Vad sa domstolen?

Domstolen tror på läraren, eftersom det finns vittnen som ger stöd till lärarens berättelse. Skollagen ger läraren rätt att låsa in eleverna i omklädningsrummet, för att avleda en akut situation. Domstolen tycker därför att läraren inte gjort fel i den situationen.

Jobba vidare

De två berättelserna ger väldigt olika bild av vad som har hänt.

- Hur kan domstolen veta vilken berättelse som är ”rätt” och om läraren ska få ett straff?

I domstolen så behöver båda sidorna lämna bevis för att visa att deras berättelse är sann. I den här berättelsen fanns det vittnen.

- Kan ni komma på andra saker som kan vara bevis?

Rita och reflektera

Avsluta med att låta barnen färglägga målarbladet till fallet.

Medan de färglägger får de tid att reflektera över diskussionerna ni haft.

[Ladda ner målarblad](#)

Barns rättigheter

Temat fokuserar på barns rättigheter med fokus på barnkonventionen men även andra lagar som syftar till att stärka barns rättigheter så som skollagen, socialtjänstlagen och föräldrabalken. Syftet är att öka barns kunskaper om vilka rättigheter de har och hur de kan göra för att ta vara på sina rättigheter.

 [Länk till presentation](#)

Övningar

- 1 Junior berättar: Barnkonventionen
- 2 Barnkonventionen - gissa rättigheten
- 3 Barnkonventionen - vad är viktigast
- 4 Fall: Retad i skolan
- 5 Fall: Det trasiga skåpet

1. Junior berättar: barnkonventionen

Introducera barnen till barnkonventionen kan du läsa upp brevet från Junior, eller skriva ut det så barnen kan läsa själva. Om ni inte har läst brevet "Vad är en lag" i föregående tema, så kan ni kort presentera Junior innan ni läser brevet.

 [Skriv ut brevet](#)

Hej, Junior här!

Jag har ett uppdrag som handlar om att jag ska få "koll på lagen" och idag har jag hört talas om en ny lag som handlar om barns rättigheter. Jag ska berätta mer...

Idag efter skolan gick jag hem till min mormor. Hon hade bakat supergoda bullar och sa att vi skulle fira! Jag trodde att hon skojade, för det var inte min födelsedag. Då sa mormor att vi ska fira för att det är barnkonventionens dag.

Har ni hört om Barnkonventionen tidigare? Vad handlar det om?

Mormor förklarade att barnkonventionen är regler som säger vilka rättigheter barn har, alltså vad barn har rätt till i livet. Jag ville veta mer, och mormor sa "sätt dig ner, jag ska berätta en historia"

Det började för nästan 100 år sen!

1924 En person (Eglantyne Jebb, grundaren av Rädda Barnen) tyckte att barn borde ha speciella rättigheter och skyddas lite extra. Några som bestämmer vilka regler som ska gälla i världen (FN, då NF) tyckte att det var en jättebra idé.

1989 65 år senare var Barnkonventionen färdig. Många människor hade jobbat i många år för att komma på och skriva ner 54 rättigheter för barn. År 1989 blev de klara och bestämde att alla barn under 18 år, ska ha alla de rättigheter som står i Barnkonventionen.

2020 Nästan 100 år efter att de började prata om barns rättigheter bestämde sig Sverige för att Barnkonventionen skulle bli svensk lag. I Sverige är det olagligt att bryta mot Barnkonventionen!

Mormor frågade mig om jag vet någon rättighet som jag tycker är extra viktig. Jag tycker att det är en svår fråga.

Kan ni hjälpa mig att ta reda på vilka rättigheter som står i Barnkonventionen?

/ Junior

2. Barnkonventionen – gissa rättigheten!

Vad ingår i Barnkonventionen? Dra en rättighet och visa för kompisarna med charader eller rita på en tavla eller ett papper.

Material

Till övningen finns en bilaga med 20 artiklar från barnkonventionen.

[Länk till utskrift](#)

Instruktioner

- 1 Förberedelser: Skriv ut bilagan med alla rättigheter. Klipp ut alla rättigheter och lägg i en burk.
- 2 En i taget får ta en rättighet ur burken, och ska sen visa för de andra vad artikeln handlar om utan att prata, t.ex. genom charader eller att rita på tavlan.
- 3 När de andra gissat rätt på artikeln kan du stanna upp och berätta lite kort om vad den betyder, se nästa sida med "Juniors beskrivning av artiklar i Barnkonventionen".

Tema: Barns rättigheter

Artiklar i barnkonventionen

Du ska kunna dricka rent vatten (artikel 27). Alla barn har rätt till "en skälig levnadsstandard", det betyder att alla barn ska få leva ett bra liv och rent vatten är viktigt för att kunna göra det. Vatten är livsviktigt!

Du ska få äta nyttig mat varje dag (artikel 27). Nyttig mat är viktigt för att vi ska få må bra, kunna växa och vara friska. För att barn ska kunna ha ett bra liv behöver de få äta nyttig mat.

Du ska få leka (artikel 31). Att få leka är viktigt! När vi leker lär vi oss om oss själva och vad vi tycker är roligt.

Du ska få vila (artikel 31). För att vi ska orka leka och lära oss saker behöver vi vila, det är då vi fyller på med energi. Alla barn har rätt till vila.

Du ska få gå gratis i skolan (artikel 28). I skolan lär vi oss massor viktiga saker, till exempel att läsa, skriva och hur en är en bra kompis. Alla barn ska få gå i skolan utan att det kostar något. Att få gå gratis i skolan är viktigt!

Du får välja om du tror på någon gud eller inte (artikel 14). Ingen ska tvinga dig att tro på någon gud. Alla barn ska ha rätt att tänka själva och välja om en vill tro på någon gud eller inte.

Du ska få sjukvård om du är sjuk (artikel 24). Alla barn ska få må så bra det bara går och att alla barn ska få hjälp och sjukvård om de blir sjuka. Det är viktigt att få må bra!

Du ska ha någonstans att bo (artikel 27). Alla barn har rätt till en bostad. Det är viktigt att ha någonstans att bo där en kan vara trygg, vila och må bra!

Du ska få ha ett namn (artikel 7–8). Inget land får ta ett barns namn eller nationalitet, det är viktigt för att barnet ska ha rätt att bo och i framtiden jobba i landet.

Du ska få läsa din egen post (artikel 16). Alla barn har rätt till ett privatliv. Det betyder till exempel att ingen får läsa brev som skickats till dig med posten.

Du ska få säga vad du tycker (artikel 12–15). Det är skillnad på att få säga vad en tycker och att få som en vill. Barn har alltid rätt att få säga vad de tycker om sånt som handlar om dem, även om det inte alltid blir som barnet vill.

Du ska inte behöva vara med om våld hemma (artikel 19). Våld kan vara sånt som gör att det gör ont i kroppen, också vara saker som gör ont på insidan och som gör att en blir rädd och ledsen, till exempel om någon säger väldigt elaka saker.

Du ska inte behöva vara soldat i krig (artikel 38). Krig är jobbigt och farligt. Barn inte ska vara med i krig och där det finns vapen.

Du ska få höra och läsa nyheter i tidningen, på radio och på tv (artikel 17). Media, alltså tv, radio och tidningar, ska ge barn information om sådant som är viktigt för barnen att veta.

Du ska skyddas mot filmer och texter som kan vara läskiga (artikel 17). Ibland händer det läskiga saker i världen. Barn ska inte behöva se eller läsa om sådant som kan skada barnet.

Du ska få prata ditt språk (artikel 12-15). Det är viktigt att du förstår information du får och att du kan säga vad tycker och tänker.

Du ska skyddas mot droger (artikel 33). Droger är något väldigt farligt och barn ska skyddas från det.

Du ska få träffa dina föräldrar, även om ni inte bor tillsammans (artikel 9). Alla barn bor inte med sina föräldrar, men alla barn har rätt att träffa sina föräldrar.

Du ska få hjälp om du behöver fly (artikel 22). Ibland behöver barn lämna sitt land för att det blir krig eller händer något annat farligt där. Barn på flykt ska få skydd och hjälp.

Du ska få ha fritid, det är tid när du inte går i skolan eller hjälper till hemma (artikel 31). Barn har rätt till fritid. Det är viktigt med fritid så en kan göra sådant som är roligt och som gör att en orkar gå i skolan och hjälpa till hemma.

3. Barnkonventionen – vad är viktigast?

Fördjupa er i barnkonventionen – lös uppgragen från Junior och välj vilka rättigheter som är viktigast!

Material

Till uppgiften ska barnen ha en uppsättning av artiklarna från barnkonventionen.

 [Länk till utskrift](#)

Instruktioner

Dela upp barnen i mindre grupper, alternativt låt dem göra uppgiften enskilt.

Låt barnen klippa ut rättigheterna så att de har en rättighet per utklippt kort framför sig.

Berätta att de har fått ett uppdrag av Junior, läs upp uppdraget nedan.

Uppdrag 1: Packa väskan!

Hej! Här kommer ett uppdrag!

Vi ska resa till en öde ö, och jag behöver din hjälp att packa väskan. På ön finns inga rättigheter för barn, så jag vill att du ska packa med de fem rättigheter du tycker är viktigast att ta med! Lycka till!

Uppdrag 2: Nästa utmaning!

Hej igen! Var det svårt att välja rättigheter? Nu ska du få en ännu större utmaning. Av de fem rättigheterna du valt ska du välja ut tre som du tycker är mest viktiga.

Skriv ett brev till mig där du berättar vilka tre du tycker är viktigast och varför!

Tema: Barns rättigheter

Instruktioner

När barnen skrivit sina brev ska de presentera sina val för klassen. Skiljer de sig?
Skriv upp rättigheterna på tavlan så att det blir tydligt för alla vilka som valts ut.

Diskutera:

- Var det något som kändes svårt? Vad?
- Vad valde ni bort först?
- Var det någon rättighet som alla grupper valde, varför tror ni den var så populär?

4. Fall: Retad i skolan

En elev blir retad för sin religion i skolan, är det olagligt? Övningen finns även på följande länk där ni kan lyssna på fallet och gå igenom diskussionsfrågorna.

 [Länk till övning](#)

Fallet

Fatima går i fyran. Några elever som går i sexan har retat henne för hennes religion. De har sagt fula ord kopplat till hennes religion och dragit henne i kläderna. En gång knuffar de henne så hon får hål på byxorna.

När Fatima kommer hem frågar hennes storasyster varför hennes byxor är trasiga. Fatima berättar att det är några elever som retas. Hon säger att det inte är något allvarligt men systemen tycker att hon ser ledsen ut.

Storasystern ringer till skolan och pratar med läraren. När läraren frågar eleverna vad som hänt säger de att de bara skämtar och att Naomi också skrattat så de trodde hon var med på skämtet. Läraren gör inget mer och mobbningen fortsätter.

Diskutera/reflektera

- Hur kan du veta säkert att någon tycker ett skämt är roligt eller om den egentligen blir ledsen?
- Varför säger Fatima till sin syster att det inte är allvarligt?
- Hur hade du kunnat hjälpa Fatima?
- Är det något i berättelsen som är olagligt?

Lagen och riktiga fall

Diskrimineringslagen. Diskriminering betyder att du blir orättvist behandlad utifrån egenskaper som du själv inte kan påverka. Egenskaperna måste kunna kopplas till en eller flera av lagens sju grunder: Etnisk tillhörighet, funktionsnedsättning, kön, könsidentitet och könsuttryck, religion, sexuell läggning eller ålder.

Att bli retad utifrån sin religion kallas i lagen trakasserier, och betyder att någon säger eller gör något som gör att personen blir ledsen och känner sig nedvärderad.

Det är skolan som kan anmäls för diskriminering, och det är skolan som ska se till att mobbningen tar slut.

Fortsättning på nästa sida →

Tema: Barns rättigheter

Riktiga fallet:

Det finns flera fall där barn blivit diskriminerade utifrån sin religion i skolan. Berättelsen om Naomi är en blandning av flera händelser. I ett fall var det en pojke som trakasserades av en lärare när läraren sa att eleven inte fick ha sina traditionella religiösa kläder i skolan, utan tvingade barnet att byta om till sina idrottskläder.

Skolan fick betala 90 000 kr till pojken för kränkningen. Källa: Diskrimineringsombudsmannen ärende 2024/7297

Rita och reflektera

Fallet handlar om att Fatima blir utsatt för kränkningar utifrån hennes religion. Kränkningar kan vara att någon sagt eller skrivit något som inte känns bra, eller till och med gör ont. Det finns också ord som gör att en mår bra!

Reflektera:

- Kan du komma på andra exempel på kränkningar – till exempel i skolan, på fritiden eller i hemmet?

Rita:

Avsluta med att låta barnen färglägga målarbladet till fallet.

Medan de färglägger får de tid att reflektera över diskussionerna ni haft.

[Ladda ner målarblad](#)

5. Fall: Det trasiga skåpet

En lärare märker att ett skåp gått sönder under en lektion. Läraren pratar med rektorn som säger att alla som var på lektionen måste betala. Gör skolan något olagligt? Övningen finns även på följande länk där ni kan lyssna på fallet och gå igenom diskussionsfrågorna.

 [Länk till övning](#)

Fallet

Efter en slöjdlektion märker en lärare att ett skåp är trasigt. Läraren vet att skåpet inte var trasigt på morgonen. Läraren berättar för rektorn. Rektorn säger att de som har jobbat i slöjden på den lektionen ska betala för skåpet. En förälder tycker att det är konstigt för de vet inte vem som gjort det eller vad som har hänt med skåpet. Rektorn säger att ingen får lunch om inte de betalar för skåpet.

Diskutera/reflektera

- Rektorn straffar alla elever eftersom rektorn inte vet vem som haft sönder skåpet. Gör rektorn något olagligt?

Lagen och riktiga fall

Att straffa alla även fast det bara är någon/några som gjort fel kallas **Kollektiv bestraffning** - och det är förbjudet! Fallet handlar om två lagar:

1. Skollagen. Enligt skollagen har skolan rätt att göra vissa saker för att skapa ordning i skolan, saker som för vissa kanske känns som ett straff, till exempel att läraren tar en elevs telefon eller ger någon kvarsittning. Däremot är det inte tillåtet med kollektiv bestraffning.

2. Regeringsformen. I de mänskliga rättigheterna (fjärde Genèvekonventionen) står det att "var och en har rätt att överallt erkännas som en person i lagens mening". Det betyder att en person bara ska behöva ta ansvar för det som den personen gjort och inte kunna straffas för något som någon annan person har gjort. I Sverige är de mänskliga rättigheterna lag.

Tema: Barns rättigheter

Riktiga fallet:

I det verkliga fallet har det skett skadegörelse i en korridor på en gymnasieskola. Rektorn bestämde att alla som befunnit sig i korridoren skulle få betala för det och hotar med att alla elever på skolan blir utan lunch om ingen betalar. Händelsen anmäldes till JO* säger att det inte är okej att göra så men eftersom rektorn dragit tillbaka sitt uttalande går de inte vidare med ärendet. Källa: JO 1992/93

JO = Justitieombudsmannen är de som kollar att till exempel rektorer, polisen, andra på kommunen följer de lagar och regler som gäller.

Diskutera

- Kollektiv bestraffning är förbjudet. Vad borde skolan gjort istället?
- Vem tycker du ska ta ansvar och betala för skadorna?
- Tror du att det är vanligt med kollektiv bestraffning?
- Har du några fler exempel på vad kollektiv bestraffning i skolan eller på fritidsgården kan vara?

Rita och reflektera

Avsluta med att låta barnen färglägga målarbladet till fallet.

Medan de färglägger får de tid att reflektera över diskussionerna ni haft.

[Ladda ner målarblad](#)

Kränkningar

Temat innehåller övningar som syftar till att komma igång och prata om lagar som kan kopplas till olika former av kränkningar, till exempel diskriminering, mobbning, förtal. Syftet är att barnen ska lära sig att identifiera hur olika kränkningar kan vara olagligt, samt diskutera hur de kan agera om de blir utsatta.

 [Länk till presentation](#)

Övningar

- 1 Junior berättar: Diskriminering
- 2 Loppa: Diskriminering
- 3 Härmtåget
- 4 Film: Makt
- 5 Heta stolen: Gruppträck
- 6 Fall: Misstänkt på bussen
- 7 Fall: Bilder i omklädningsrummet

1. Junior berättar: diskriminering

Introducera barnen till diskriminering genom att läsa upp brevet från Junior, eller skriva ut det så barnen kan läsa själva. Efteråt kan ni gå vidare till att göra loppa, quiz eller lösa ett fall.

Skriv ut brevet

Hej!

Idag ska jag få koll på diskriminering, vet ni vad diskriminering betyder?

Diskriminering är ett svårt ord, men det är när någon blir orättvist eller sämre behandlad på grund av något de inte kan göra något åt, något du inte kan bestämma över. Till exempel, bestämde du vilket år du skulle födas? Vilket land du skulle födas i eller vilken hudfärg du skulle ha? Kan du bestämma om du behöver glasögon, eller vem du blir kär i?

I lagen finns sju grunder du inte får bli diskriminerad utifrån:

1. **Etniskt tillhörighet** – du får inte bli orättvist behandlad på grund av din din hudfärg, din bakgrund, var dina föräldrar kommer ifrån eller ditt efternamn.
2. **Funktionsnedsättning** – du får inte bli orättvist behandlad för att du har glasögon, sitter i rullstol, har ADHD eller allergier.
3. **Kön** – du får inte bli orättvist behandlad för att du är tjej eller kille
4. **Könsidentitet eller uttryck** – du får inte bli orättvist behandlad för att du känner dig som tjej, kille eller något annat kön.
5. **Religion** – du får inte bli orättvist behandlad för att du tror, eller inte tror på en gud.
6. **Sexuell läggning** – du får inte bli orättvist behandlad för vem du blir kär i.
7. **Ålder** – du får inte bli orättvist behandlad på grund av hur gammal du är.

Jag har några fall om diskriminering. Kan ni hjälpa mig att lösa dem?

2. Loppa – Är det diskriminering?

Övningen handlar om att barnen ska börja reflektera över vad som är diskriminering enligt lag.

Förberedelse

Skriv ut och vik loppan “Är det diskriminering?”.

Skriv ut bilaga ”tumme upp och ner” ifall ni vill göra lopporna i helklass.

 [Länk till loppa](#)

 [Länk till tumme upp/ner](#)

Lös fallen! Loppan kan användas på olika sätt...

I par. Dela in barnen i par och låt dom turas om att läsa frågorna i loppan till varandra.

I helklass. Gör loppan tillsammans i klassen:

1. Skriv ut lopporna och tumme upp/ner
2. Låt barnen färglägga tummarna, fråga gärna vilken färg de tror är diskriminering/inte diskriminering.
3. Läs upp frågorna från loppan och låt barnen ta ställning till om de tror det är diskriminering (tumme ner) eller inte (tumme upp).

3. Härmtåget

Syftet med övningen är att komma igång och prata om rykten, om när det kan vara olagligt att sprida information och vilka konsekvenser det kan få.

Instruktioner

Låt barnen ställa sig på rad, som att de står på kö och tittar åt samma håll.

Övningen fortsätter i tre steg:

1. Berätta att personen längst bak ska komma på en dans, som den sen ska visa för personen framför sig, Ingen annan får titta.
2. Den personen ska sen visa dansen för personen framför sig och så fortsätter det tills kommit till sista personen.
3. När dansen kommit till sista personen kan alla utom sista och första personen sätta sig. Första personen får visa dansen, sen får sista visa vad den fick se för dans på slutet.

Diskutera

- Vad hände?
- Såg första och sista dansen likadan ut? Varför inte?

Junior berättar: Rykten

Den här övningen handlar om att visa vad som kan hända när saker sprids från en person till en annan. Att sprida vidare saker om andra kan ibland kallas rykten, och precis som med dansen så kan rykten ändras om det sprids vidare.

En gång spreds ett rykte om min kompis Charlie. Jag ska berätta vad som hände.

Allt började med att en cykel försvann från cykelstället utanför skolan. På rasten pratade eleverna om vad som hänt. En elev säger "Charlie kom inte på första lektionen idag". Då säger några elever att de har sett Charlie stå ute vid cyklarna, även fast lektionen hade börjat. Då säger en annan att det måste vara Charlie, för han blev arg när han förlorade fotbollsmatchen på förra rasten.

När Charlie kommer till skolan ser han att någon skrivit "tjuv" på hans skåp, en kompis berättar att det går ett rykte om att han stulit en cykel, några elever har till och med sagt till läraren att de hade sett Charlie ta cykeln. Charlie berättar att han hade en tid hos tandläkaren och det var därför han kom sent till skolan.

Tema: Kränkningar

Diskutera/reflektera

- Har ni hört något rykte någon gång?
- Vad vi göra om vi tror att vi hör ett rykte?
- Kan vara olagligt att sprida rykten?

Lagen och riktiga fall

Att sprida rykten kan vara olagligt, i lagen kallas det **förtal**.

Förtal handlar om att tala illa om eller sprida rykten om en person på ett sätt som får andra att tycka sämre om personen. Ryktet kan till exempel handla om att personen gjort något olagligt, eller att personen gjort något annat som får andra att se ner på personen. Det spelar ingen roll om ryktet som sprids är sant eller inte.

Riktiga fall

- Två 16-åriga pojkar skrev elaka och rasistiska saker på en hemsida och låtsades att en annan person hade skrivit dem. Först friades de, men hovrätten tyckte annorlunda och dömde dem. Båda pojkarna fick böter.
- En 16-årig flicka dömdes för grovt förtal efter att ha lagt upp ett TikTok-klipp där hon skrev falska och elaka saker om en pojke och använde emojis för att stava hans namn. Pojken blev ledsen och polisanmälde henne. Flickan fick ungdomstjänst och ska betala skadestånd på 30 000 kronor till pojken.

4. Film: Makt

Ett nej är ett nej, men att säga nej kan vara svårt ibland, särskilt när det är någon som är äldre eller någon som hotar och försöker få en att göra något en inte vill. Att ha kontroll och bestämma över någon annan kallas för makt.

I filmen får vi träffa Leyla och Saga som leker på skolgården en eftermiddag efter skolan har stängt. Några äldre barn kommer fram och tar Leylas nya jacka! För att få tillbaka den måste Leyla göra olika uppdrag som de äldre barnen bestämmer.

Filmen lyfter frågor om **makt, kränkningar, utpressning** och om **hur man kan göra för att hjälpa en kompis**.

Diskutera/reflektera

Berätta att ni ska se en film som handlar om makt och kränkningar. Fråga barnen:

- Vad tror ni ordet makt betyder?
- Vad betyder det att kränka någon?
- Hur känns det i kroppen när någon är elak eller taskig mot en?

Fortsättning på nästa sida

Tema: Kränkningar

Junior berättar: Vad betyder makt?

Makt handlar om att någon har kontroll eller bestämmer över någon annan.

Makt kan vara bra, till exempel att föräldrar har makt att bestämma över sina barn och säga att de måste borsta tänderna, så de inte ska få hål i tänderna.

Makt kan också vara dåligt, exempelvis om någon tvingar en person att göra något den inte vill.

När ni ser filmen **Makt**, fundera på om ni ser några exempel på kränkningar eller något som är olagligt.

 [Se filmen](#)

Diskutera/reflektera

- Är det något i filmen du känner igen? Vad är det du känner igen?
- Vem har mest makt i filmen? Varför?
- Varför tror du Nellie tog jackan?
- Varför lämnade Leyla inte jackan och gick hem?
- Händes det något i filmen som du tror är olagligt?

Vad säger lagen?

Fem lagar som är aktuella i filmen:

1. Skadegörelse. Det finns flera situationer i filmen som kan kopplas till brottet skadegörelse, som betyder att ha sönder eller skada något med flit som en annan äger.

I början av filmen klottrar Nellie och Jossan på en vägg. Det är ett exempel på skadegörelse.

I slutet kastar Leyla en sten och krossar ett fönster. Det är också skadegörelse, även om Leyla blir tvingad att kasta stenen, eftersom de äldre barnen hotar och manipulerar henne.

I filmen tar Leyla också sönder Nellies armband, men det blir inte skadegörelse eftersom det var ett misstag.

Fortsättning på nästa sida →

Vad säger lagen?

2. Mobbning. Om någon blir retad, kränkt eller illa behandlad flera gånger kallas det för mobbning, och det är olagligt utifrån skollagen. Lagen säger att om skolan får veta att en elev blir mobbad måste de göra vad de kan för att mobbningen ska sluta!

Skolan har ett ansvar att se till att alla elever känner sig trygga.

3. Egenmäktigt förfarande och stöld. Att låna eller ta någons saker utan att den sagt att det är okej. När Nellie tar Leylas jacka kan det vara egenmäktigt förfarande om hon inte tänkt behålla jackan. Om Nellie inte tänker lämna tillbaka Leylas jacka kan det i stället vara stöld.

4. Att filma utan tillåtelse. Det är inte olagligt att filma någon på en plats där alla får vara, som i en lekpark. Men att ta bild eller filma någon som är i en privat miljö (i ett omklädningsrum eller i ens hem) så kan det vara brottet **kränkande fotografering**.

Om bilden eller filmen sprids utan att personen sagt ja till det, kan det vara brottet **olaga integritetsintrång**.

Jossan filmar Leyla mot hennes vilja. Att filma någon på ett sätt som stör personen och att det blir otrevligt, kan vara brottet ofredande.

5. Utpressning. Det är förbjudet att hota någon eller skrämma dem för att få pengar, saker, eller för att få dem att göra något de egentligen inte vill. Det spelar ingen roll om hotet är stort eller litet.

Diskutera

- Tror du att det är vanligt att barn tvingar andra barn att göra saker de inte vill?
- Vad kan hända när barn förstör andras saker (krossar rutan, klottrar)?
- Vad kan en göra om en ser att någon blir illa behandlad?

Skadestånd och verkliga fall

Om ett barn skadar någon eller något så kan barnet behöva betala pengar för skadan, det kallas skadestånd. I filmen krossar Leyla ett fönster och enligt lagen kan hon bli skyldig att betala skolan för att laga fönstret.

Ett vanligt missförstånd är att om ett barn tagit sönder något så ska föräldrar betala, men det gäller bara om föräldrarna gjort något fel, annars är det barnet som har skulden och ska betala. Föräldrarna kan behöva betala en del eftersom föräldrar ansvarar för sina barn, men max upp till ca 10 000 kr. Barnets skuld finns det ingen gräns för hur hög den kan vara utan det beror på hur mycket skadan kostar.

Ett verkligt fall:

Två 14-åriga tjejer bröt sig in i en skola mitt i natten. De hällde tändvätska på golvet och satte eld på skolan. Skolan brann ner till grunden.

Eftersom de var under 15 år kunde de inte dömas för brottet, men det fick ändå konsekvenser. Kommunen krävde att tjejerna ska betala 73 miljoner i skadestånd.

Källa: SVT 2024,

<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/uppsala/darfor-kan-ditt-barn-fa-livslang-miljonskuld-utan-att-domas>

Rita och reflektera

Avsluta med att låta barnen färglägga målarbladet till filmen.
Medan de färglägger får de tid att reflektera över diskussionerna ni haft.

 [Ladda ner målarblad](#)

5. Heta stolen: Gruppsyck

Junior berättar: Vad betyder gruppsyck?

Introducera barnen till övningen genom att läsa Juniors beskrivning av gruppsyck.

Att vara en del av en grupp kan göra att man mår bra och känner sig trygg. Därför är det vanligt att vilja passa in och att vara rädd för att bli utanför eller behandlad annorlunda.

Det gör att det kan vara svårt att gå emot gruppen och stå upp för vad en själv tycker och tänker. Att pressas av andra att göra något mot sin vilja kallas gruppsyck.

Instruktioner

Sätt er i en ring, se till att det finns en extra stol. Är ni i klassrummet kan barnen också sitta kvar på sina platser.

Berätta att du ska läsa upp påståenden de ska få fundera över.

- Om barnen håller med ska de byta plats (om de sitter i en ring) eller ställa sig upp från sin plats (om de sitter på sina platser).
- Håller de inte med sitter de kvar.

Berätta att det inte finns något rätt eller fel svar, utan alla svarar utifrån vad man själv känner och tycker.

Påståenden

- Det är viktigt att gilla samma saker som sina kompisar
- Det kan vara svårt att säga vad man egentligen tycker till sina kompisar
- Ibland gör jag saker bara för att kompisarna vill det
- Den som är äldst har mer rätt att bestämma över andra
- Det kan vara jobbigt att göra det man vet är rätt när ingen annan gör det

6. Misstänkt på bussen

Tre bröder blir ifrågasatta av kontrollanten som tror de tagit någon annans biljett. Gör kontrollanten något olagligt? Övningen finns även på följande länk där ni kan lyssna på fallet och gå igenom diskussionsfrågorna.

 [Länk till övning](#)

Fallet

De tre bröderna William, Martin och Elias, ska åka buss med sin mamma. De har busskort som de fått från skolan, och blippar kortet när de går på.

Vid nästa station kommer kontrollanter på bussen och kollar allas biljetter. När kontrollanten tittar på brödernas busskort frågar han om det verkligen är deras kort. Kontrollanten säger att han misstänker att barnen fuskar och åker med någon annans kort.

Mamman frågar varför kontrollanten säger så. Då svarar kontrollanten att personer med brödernas utseende (att de har svart hår och mörk hudton) inte brukar ha så "svenska namn" och att han därför vill dubbelkolla så att de inte fuskar.

Diskutera/reflektera

- Hur tror ni det känns för bröderna att bli misstänkta eller behandlade på det sättet?
- Gör kontrollanten något olagligt när han misstänker bröderna?

Lagen och riktiga fall

Bröderna blir utsatta för diskriminering, som är olagligt utifrån **diskrimineringslagen**.

Diskriminering betyder att du blir orättvist behandlad utifrån egenskaper som du själv inte kan påverka. Egenskaperna måste kunna kopplas till en eller flera av lagens sju grunder: Etnisk tillhörighet, funktionsnedsättning, kön, könsidentitet och könsuttryck, religion, sexuell läggning eller ålder.

Tema: Kränkningar

Det riktiga fallet

Det som hände bröderna har hänt på riktigt, på ett tåg i Skåne.

Mamman anmälde tågföretaget till Diskrimineringsombudsmannen (DO) som säger att det är diskriminering utifrån grunden etnisk tillhörighet.

DO säger:

Att utifrån sitt utseende eller sin hudfärg bli utpekad och ifrågasatt är alltid en kränkning, men för den som får uppleva det igen och igen kan det också bidra till en känsla av exkludering.

Straff. Tågbolaget får betala 30 000 kronor till var och en av bröderna.

Källa: Diskrimineringsombudsmannen, Pressmeddelande, 2023,

Diskutera

- Vad hade du kunnat göra för att hjälpa en kompis som blir orättvist behandlad, till exempel utsatt för rasism?
- Vad kan du göra om du blir utsatt för diskriminering?

Rita och reflektera

Avsluta med att låta barnen färglägga målarbladet till fallet.

Medan de färglägger får de tid att reflektera över diskussionerna ni haft.

 [Ladda ner målarblad](#)

7. Bilder i omklädningsrummet

En elev blir fotograferad i smyg i omklädningsrummet. Kan det vara olagligt? Övningen finns även på följande länk där ni kan lyssna på fallet och gå igenom diskussionsfrågorna.

 [Länk till övning](#)

Fallet

Alton är i omklädningsrummet och ska duscha efter en idrottslektion. Han märker inte att en annan elev i smyg tar bild på honom när han tagit av sig kläderna.

Några dagar senare får Alton höra att några äldre elever i årskurs 7 har skickat en bild till varandra på snapchat. På bilden ser man Alton i omklädningsrummet utan kläder.

Diskutera/reflektera

- Är det vanligt att barn tar bilder på varandra i smyg?
- Är det något i berättelsen som ni tror är olagligt? Vad?
- Vad kan Alton göra när han får reda på att andra elever sprider bilder på honom?

Lagen och riktiga fall

I fallet är tre lagar aktuella:

- 1. Kränkande fotografering.** Det är ett brott att i hemlighet fotografera eller filma någon som är i en privat miljö. Det kan vara på en toalett, i ett omklädningsrum eller liknande.
- 2. Olaga integritetsintrång.** Brottet olaga integritetsintrång betyder att en person gör intrång i någon annans privatliv genom att sprida till exempel bilder på någons nakna kropp.
- 3. Förtal.** Att tala illa om eller sprida rykten om en person på ett sätt som får andra att tycka sämre om personen är olagligt.

Fortsättning på nästa sida →

Tema: Kränkningar

Det riktiga fallet

En 15-årig pojke fotograferades i smyg av en annan pojke i ett omklädningsrum när han bytte om efter en idrottslektion och var avklädd. Bilden skickades sedan via Snapchat till en flicka i klassen. Polisen inledde inte någon förundersökning eftersom den misstänkte var under 15 år.

Pojken fick brottsskadeersättning med 5 000 kronor.

Källa: Brottsoffermyndigheten. Ärende 2873/2017

Diskutera

- Varför tror ni att många sprider bilder på andra?
- Hur hade du kunnat hjälpa Alton om du såg att någon tog och spred bilder på honom från omklädningsrummet?

Rita och reflektera

Avsluta med att låta barnen färglägga målarbladet till fallet.
Medan de färglägger får de tid att reflektera över diskussionerna ni haft.

[Ladda ner målarblad](#)

Materialet bygger på berättelser och tankar från barn som deltagit i projektet Koll på lagen junior.

Utbildningsmaterialet är utvecklat och testat tillsammans med barn och personal på skolor och fritidsgårdar i Östergötland.

Lär er mer på kollpala.se/junior